

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΨΗΦΙΔΕΣ

ΕΝΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ ΜΟΥΣΙΚΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ

Του Δρα ΠΕΤΡΟΥ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ

Στις 9 του Φλεβάρη του 1983, ο φίλος πολιτικός μηχανικός Κωνσταντίνος Λέβας, μου παρέδωσε ένα σημαντικό, πολυσέλιδο (αποτελούμενο από 424 σελίδες, μεγέθους 15.5x9.5 εκ), βυζαντινό μουσικό χειρόγραφο.

Το χειρόγραφο ήταν ιδιοκτησία του πατέρα του Γεώργιου Σ. Λέβα (1903-1967, Νέο Χωριό Κυθρέας), που φαίνεται πως του το δώρισε Κύπριος (ενδεχόμενα) μοναχός, που κι αυτός με τη σειρά του το μετέφερε ίσως από το Άγιο Όρος, όπου ασκήτευε.

Όπως συγκεκριμένα μου ανέφερε ο φίλος κ. Λέβας, ο πατέρας του στα χρόνια της φοίτησής του (1917-1924) στο Παγκύπριο Γυμνάσιο και στη συνέχεια στο Παγκύπριο Διδασκαλείο, καθόταν στο ίδιο θρανίο με το μοναχό αυτό, που έμενε στην Αρχιεπισκοπή. Ο μοναχός είχε έλθει από το Άγιο Όρος στην Κύπρο για να αποχτήσει το απολυτήριο του Παγκυπρίου Γυμνασίου. Και μιας και ήταν κι ο ίδιος πολύ καλός στη βυζαντινή μουσική, είχε ακόμα ένα λόγο να συνάψει φιλία με το Γεώργιο Λέβα: το γεγονός πως κι ο Λέβας ήταν αριστούχος στη βυζαντινή μουσική.

Δάσκαλος τους ήταν ο Στυλιανός Χουρμούζιος και είχε δώσει στο μαθητή του Γεώργιο Λέβα την ψηλότερη βαθμολογία (10) στο μάθημα της βυζαντινής μουσικής. Έτσι ο Γ.Λ. είχε διοριστεί, ενώ ήταν ακόμα μαθητής στο Π.Γ., ψάλτης στην Αγία Βαρβάρα Καϊμακλιού.

Έτσι, κατά την άποψη του Κωνσταντίνου Λέβα, ο Κύπριος μοναχός (που τ' όνομα του δε διασώθηκε), θα δώρισε το μουσικό χειρόγρα-

που ειργάζετο λογιστής και παράλληλα διατηρούσε μεγάλο εμπορικό κατάστημα. Απέκτησαν δυο παιδιά, το Νίκο και τη Νιόβη.

ΣΗΜ.: Τις πληροφορίες για τη μελέτη τούτης πήρα από την κ. Κωνσταντά Στυλιανοπούλου, διαδέγγονη του αείμνηστου Πιέρου.

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΠΕΤΣΑΣ

φο, λόγω της φιλίας που αναπτύχθηκε και της εχτίμησης που έτρεφε, στο συμμαθητή του Γ.Λ.

Σημειώνουμε ακόμα πως ο Γ.Λ. έψαλλε και στο Δίκωμο, στη Βώνη, στο Νέο Χωριό Κυθρέας, στο Μαραθόβουνο, στην Άχνα και σ' άλλα χωριά που υπηρέτησε ως δάσκαλος, χωρίς να πάρει για την ψαλτική του κανένα μισθό απ' τους κατοίκους. Ο Γ.Λ. ήταν επίσης και καλός ιστοριοδίφης· δυστυχώς όμως το μεγαλύτερο ιστοριοδιφικό του έργο παράμεινε στην τουρκοκρατούμενη κοινότητα του.

Το χειρόγραφο, που είναι πολύ καλά διατηρημένο, με δερμάτινη στάχωση και γραμμένο σε περγαμηνή, με πολύ καθαρή γραφή, ανάγεται στον 17ο αιώνα.

Η ιδιαιτερότητα του συνίσταται στο γεγονός πως είναι γραμμένο στην αναλυτική μουσική γραφή, που εισήγαγε ο ιερέας Μπαλάσιος, νομοφύλακας της Μεγάλης Εκκλησίας.

Στην αρχή ο συγγραφέας του βυζαντινού μουσικού χειρόγραφου παραθέτει την προθεωρία της μουσικής, όπως την περιέχουν οι παπαδικές. Αμέσως ύστερα παραθέτει τις υποδιαίρεσεις των ήχων.

Όπως είναι γνωστό οι Βυζαντινοί υποδιαιρούσαν τους 8 ήχους σε μέσους, παραμέσους, διφώνους, τριφώνους και τετραφώνους. Στο βιβλίο όμως αναφέρονται μόνο οι μέσοι, και μάλιστα, κατά τρόπο ελλιπή.

Ο συγγραφέας παραθέτει πρώτα τους εμφώνους χαρακτήρες της μουσικής, με παράθεση της πλοκής των χαρακτήρων, ανιόντων και κατιόντων και τη διακόπτει, παραθέτοντας τα άφωνα σημάδια και τις φθορές.

Τα ονόματα των ήχων, κατά το βιβλίο, είναι τα ακόλουθα: Ο Πρώτος, που τον αποκαλεί Δώριον, ο Δεύτερος, που τον αποκαλεί Λύδιον, ο Τρίτος, που τον αποκαλεί Φρύγιον, ο Τέταρτος, που τον αποκαλεί Μιξολύδιον, ο πλ. πρώτος, που τον αποκαλεί Υποδώριον, ο πλ. δεύτερος που τον αποκαλεί Υπολύδιον, ο Βαρύς, που τον αποκαλεί Υποφρύγιον, και ο πλ.

Τέταρτος, που τον αποκαλεί Υπομιξολύδιον.

Παρακάτω συνεχίζει την πλοκή των χαρακτήρων, που την είχε διακόψει ακολουθεί η «ηδυστάτη παραλλαγή» και τα Κεκραγάρια των 8 ήχων, τα Εσπέρια, τα Δοξαστικά, τα Απόστιχα, τα Δόξα των Αποστίχων, τα «Πασαπνοάρια» του Α΄ Ήχου, οι Αίνοι.

Στη σειρά παραθέτει τα έντεκα εωθινά «μελοποιηθέντα υπό Χρυσάφου του νέου».

Ακολουθεί ένα μάθημα του Γαζή σε ήχο πλ. Δ΄ «Πάσα πνοή αινεσάτω τον Κύριον». «Αινείτε τον Θεόν εν τοις Αγίοις Αυτού», «πάσα πνοή αινεσάτω τον Κύριον», και ακολουθεί τερετισμός («Τερερεμ»).

Ο συγγραφέας στη συνέχεια προσθέτει - καταγράφουμε το κείμενο όπως μας το αντέγραψε από το πρωτότυπο, ο φίλος μουσικολόγος Σώζος Τομπόλης:

«Τω Σαββάτω της πέμπτης εβδομάδος των νηστειών», εις τον ὄρθρον, μετά τον εξάψαλλον ψάλλομεν το παρόν, εις Ήχον πλ. Δ΄, μέλος: «Θεός Κύριος και επέφανεν ἡμῖν, εὐλογημένος ο ερχόμενος εν ὀνόματι Κυρίου (δὶς)».

Ακολουθεί «το προσταχθέν», τη Υπερμάχω, (αργό δίχορο), και στη συνέχεια το Αλληλούια, του Εμμανουήλ του Χρυσάφου (σε Ήχο πλ. Δ), το ἴδου ο νυμφίος, το «Ὅτε οἱ ἐνδοξοὶ μαθηταί, μετά η Δοξολογία του κυρ Μελχισεδεκ (Επισκόπου Ραιδεστού σε Ηχο πλ. Α΄ της θείας και ἱεράς Λειτουργίας του Εν Αγίοις Πατρός Ἰωάννου του Χρυσοστόμου και ο τρισάγιος ὕμνος Ἅγιος ο Θεός... καθώς και Ἐτερον Ἅγιος ο Θεός, του μελοποιού Ξένου του Κορώνη.

Κι ο συγγραφέας προσθέτει:

«Το παρόν (μέλος που ακολουθεί) ψάλλεται εις την ὕψωσιν του Τιμίου Σταυροῦ, Ήχος Β΄: «Τον σταυρόν Σου προσκυνούμεν Δέσποτα», Αρχή συν Θεω Αγίω της Θείας Λειτουργίας, «Ἅγιος Κύριος Σαθαῶθ, Αμὴν», «Σε ὕμνούμεν. Το παρόν, συνεχίζει ο σ. ψάλλεται εις το εξαιρετικῶς του κυρ. Ξένου του Κορώνη (ἦχος πρῶτος εκ του ΚΕ), «Κατευθυνθήτω των Προηγιασμένων», «Νυν αι δυνάμεις» (του Κυρ Ἰωάσαφ του νέου Κουκουζέλη), «Γεῦσασθε», τω ἰω. του Κλαδά, «Τρισάγιον» εις Ήχον πλ. Β΄ (Νενανω), Τω Αγίω και Μεγάλω Σαββάτω Χερουβικόν, (του) κυρ Νικηφόρου του Ηθικού

(«Σιγησάτω πάσα σαρξ»), (ψάλλεται) (το) «Του δειπνου σου του μυστικού», αντί (του) Χερουβικού (της) Μεγ. Πέμπτης. Αρχή συν Θεω Αγίω των κατ' ἦχον Χερουβικόν, ποίημα Χρυσάφου του Νέου και Αρχή συν Θεῶ Αγίω των κατ' ἦχον Κοινωνικόν. (Ακολουθεί) Δοξολογία των Νέων Πατρών (Γερμανοῦ) πλ. Α΄, Δοξολογία του Χρυσάφου (πλ. Δ΄), Δοξολογία μεγάλη «ποιηθείσα παρά κυρ. Μπαλασίου ιερέως» Ήχος Δ΄. Το αυτό κράτημα υπάρχει κυρ Πέτρου Τζελέπη (Ήχος πλ. Α΄). (Στη συνέχεια η ένδειξη): Το παρόν (κράτημα) γέγραπται υπ' εμοῦ Σωφρονίου Αρχidiaκόνου. Ακολουθοῦν: «Αινείτε τον Κύριον», ἦχος βαρῦς, Αινείτε τον Κύριον, ἦχος πλ. Δ΄. Ἐτερα κοινωνικά της εβδομάδας, ποίημα κυρ. Χρυσάφου: «Ο ποιῶν τους αγγέλους αὐτοῦ πνεύματα» «εις μνημόσυνον», του Μανουήλ του Πρωτοψάλτου, ἦχος Γ΄, «Ποτήριον», του Χρυσάφου, ἦχος Δ΄, «Εἰς πάσαν την γην», Ήχος πλ. Δ΄, «Σωτηριαν εἰργάσω εν μέσω της γης», ἦχος βαρῦς, «Μακάριους ἐξελέξω», ἦχος Δ, «Εὐλόγησον τον στέφανον του ενιαυτοῦ» ἦχος Α.

Κοινωνικά ὅλου του ενιαυτοῦ (της Ἰνδίκτου), Εἰς την ὕψωσιν του σταυροῦ (Αρσενίου του μικροῦ), Εἰς την Αγίαν του Χριστοῦ Γέννησιν, Μπλασίου ἦχος πλ. Α΄ «Λύτρωσιν», εις τα Ἅγια Θεοφάνεια «Επεφάνη η χάρις του Θεοῦ», Εἰς την ἐγερσιν του δικαίου Λαζάρου «εκ στόματος νηπίων και θηλαζόντων», Της Κυριακῆς των Βαΐων Εὐλογημένος ο ερχόμενος», τω αγίω και μεγάλω Σαββάτω «Εξηγέρθη ως ο υπνωὺν Κύριος». Ἡ Κυριακή της Λαμπροφόρου Αναστάσεως, Μπαλασίου, ἦχος Α΄. Του Αποστόλου Θωμά «επαίνει Ἱερουσαλήμ». Ήχος Βαρῦς. Της Μεσοπεντηκοστής, ἦχος Α΄. «Ὁ τρώγων μετ' ἐμὴν τὴν σάρκα». «Ἀνέβη ο Θεος εν ἀλαλαγμῶ» ἦχος Δ΄. Εἰς την αγίαν Μεταμόρφωσιν, Μπαλασίου, ἦχος Δ΄. Της Πεντηκοστής, του ἰεῖου. «Το πνεῦμα σου το αγαθόν». Τη Κυριακή των Αγίων Πάντων του αὐτοῦ: «Ἀγγαλιάσθε» δικαιοί. Ήχος βαρῦς. «Τον Δεσπότην». «Ἀλληλουάριον», ἐξηγηθὲν παρά Ἰωάννου Δομεστίχου, ἦχος Α΄. «Πως σου την χάριν». Ήχος Α΄ Θεοτοκίον, ποίημα κυρ Ἰωάννου του Κουκουζέλη, Ήχος Βαρῦς. «Λάτρευειν ζῶντα θεόν οἱ εν Βαβυλῶνι παῖδες». Ήχος Γ΄, ποίημα του κυρ Πέτρου.